

DOMSTOLENS DOM

16. maj 2000 *

I sag C-78/98,

angående en anmodning, som House of Lords (Det Forenede Kongerige) i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Shirley Preston m.fl.

mod

Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl.

og

Dorothy Fletcher m.fl.

mod

Midland Bank plc,

* Processprog: engelsk.

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 119 (EF-traktatens artikel 117-120 er blevet erstattet af artikel 136 EF — 143 EF),

har

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene J.C. Moitinho de Almeida, D.A.O. Edward og R. Schintgen samt dommerne P.J.G. Kapteyn (refererende dommer), J.-P. Puissochet, G. Hirsch, P. Jann og H. Ragnemalm,

generaladvokat: P. Léger
justitssekretær: fuldmægtig L. Hewlett,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

- S. Preston m.fl. og D. Fletcher m.fl. ved solicitor Bronwyn McKenna ved D. Pannick, QC, og barristers J. Cavanagh og J. McNeill
- Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl. ved solicitor-firmaet Sharpe Pritchard ved C. Booth, QC, og barristers T. Kerr og C. Lewis
- Southern Electric plc m.fl. ved P. Elias, QC, og solicitor H. Lewis ved barrister J. Coppel

- Midland Bank plc ved solicitor T. Flanagan ved P. Elias og J. Coppel

- Sutton College m.fl. ved solicitor-firmaet Norton Rose ved barrister M. Tether

- Det Forenede Kongeriges regering ved S. Ridley, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, bistået af N. Paines, QC

- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk rådgiver C. Docksey og M. Wolfcarius, begge Kommissionens Juridiske Tjeneste, og ved N. Yerrell, der er udstationeret som national ekspert ved Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 20. april 1999 er afgivet mundtlige indlæg af S. Preston m.fl. og D. Fletcher m.fl. ved D. Pannick, J. Cavanagh og J. McNeill, af Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl. ved C. Booth og C. Lewis, af Southern Electric plc m.fl., Midland Bank plc og Sutton College m.fl. ved P. Elias, J. Coppel og M. Tether, af Det Forenede Kongeriges regering ved Assistant Treasury Solicitor J. E. Collins som befuldmægtiget, bistået af N. Paines og barrister R. Hill, af den irske regering ved A. O'Caomh, SC, og E. Barrington, BL, og af Kommissionen ved C. Docksey, M. Wolfcarius og N. Yerrell,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 14. september 1999,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 5. februar 1998, indgået til Domstolen den 23. marts 1998, har House of Lords i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) forelagt tre præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 119 (EF-traktatens artikel 117-120 er blevet erstattet af artikel 136 EF-143 EF).

2 Spørgsmålene er rejst under sager anlagt af S. Preston m.fl. mod Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl. og af D. Fletcher m.fl. mod Midland Bank plc.

Retsreglerne

3 I Det Forenede Kongerige er ligelønsprincippet gennemført ved Equal Pay Act 1970 (ligelønsloven, herefter »EPA«). Loven, som blev vedtaget den 29. maj 1970, trådte i kraft den 29. december 1975.

- 4 Ved EPA får lønmodtagere et lovbestemt krav på beskæftigelsesvilkår, der er lige så gunstige som dem, der gælder for en lønmodtager af det andet køn, som udfører samme arbejde, et arbejde, der betragtes som ligeværdigt, eller et arbejde af samme værdi.
- 5 Det bestemmes i EPA's section 1(1), at enhver aftale om ansættelse af en kvinde i Det Forenede Kongerige skal anses for at indeholde en såkaldt »ligebehandlingsklausul«.
- 6 I henhold til EPA's section 2(4) skal retssager om anvendelse af en ligebehandlingsklausul anlægges inden seks måneder efter, at den i stævningen omhandlede ansættelse er ophørt, idet der ellers indtræder præklusion.
- 7 I EPA's section 2(5) bestemmes det, at kvinder ikke i søgsmål vedrørende manglende overholdelse af en ligebehandlingsklausul kan tilkendes efterbetaling af løn eller erstatning for tidsrum, der ligger mere end to år forud for sagens anlæg.
- 8 I 1976 blev EPA's section 2(5) ændret ved regulation 12(1) i Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) Regulations 1976 (bestemmelser om lige adgang til erhvervstilknyttede pensionsordninger, herefter »Occupational Pension Regulations«). Efter denne ændring gælder den tilbagevirkende kraft, der er begrænset til to år i henhold til EPA's section 2(5), også i sager om ligebehandling med hensyn til adgang til medlemskab af erhvervstilknyttede pensionsordninger.

- 9 Hovedsagerne vedrører en række pensionsordninger, som er »contracted out« (o.a.: ifølge aftale undtaget fra den statslige pensionsordning), og som deltidsansatte tidligere på forskellige tidspunkter var udelukket fra at blive medlemmer af. Det drejer sig navnlig om National Health Service (NHS) Pension Scheme, Teachers' Superannuation Scheme, Local Government Superannuation Scheme, Electricity Supply (Staff) Superannuation Scheme, Electricity Supply Pension Scheme, Midland Bank Pension Scheme og Midland Bank Key-Time Pension Scheme, som der skal gives en kort beskrivelse af.
- 10 NHS Pension Scheme er omfattet af bekendtgørelser udstedt af sundhedsministeren og administreres af denne. Indtil den 1. april 1991 kunne deltidsansatte, som arbejdede i mindre end halvdelen af det timetal, som ville udgøre fuldtidsbeskæftigelse, ikke være medlemmer af NHS Pension Scheme. Efter dette tidspunkt har alle ansatte i NHS kunnet tilslutte sig ordningen uanset timetal. Ansatte, som arbejdede på deltid, og som ikke allerede var medlemmer af ordningen, kunne vælge at blive medlemmer.
- 11 Indtil den 1. maj 1995 var deltidsbeskæftigede lærere ikke berettiget til at blive medlemmer af Teachers' Superannuation Scheme, hvis deres løn blev beregnet på timelønsbasis, eller hvis de allerede modtog pension som lærere. De kunne dog tilslutte sig ordningen, hvis de fik udbetalt en bestemt del af en fuldtidsbeskæftigets løn. Fra den 1. maj 1995 er udelukkelsen af timelønsansatte fra ordningen ophævet.
- 12 Indtil den 1. april 1986 var ansatte, som arbejdede i mindre end 30 timer om ugen, udelukket fra at blive tilsluttet Local Government Superannuation Scheme. Fra dette tidspunkt kunne deltidsansatte, som arbejdede mindst 15 timer om ugen og 35 uger om året, blive tilsluttet ordningen. Den 1. januar 1993 blev kravet om

mindst 15 timers arbejdstid ophævet. Med virkning fra den 1. maj 1995 er det andet krav også blevet ophævet, således at deltidsansatte siden da har kunnet blive tilsluttet Local Government Superannuation Scheme.

- 13 Indtil den 1. oktober 1980 var ansatte, som arbejdede i mindre end 34 1/2 time om ugen, udelukket fra medlemskab af Electricity Supply (Staff) Superannuation Pension Scheme. Fra dette tidspunkt kunne deltidsansatte, som arbejdede mindst 20 timer om ugen, tilslutte sig ordningen. Med virkning fra den 1. april 1988 blev betingelsen om et mindstetimetalt ophævet, således at deltidsansatte fra dette tidspunkt har kunnet tilslutte sig pensionsordningen uanset antallet af arbejdstimer.
- 14 Indtil den 1. januar 1989 var deltidsansatte udelukket fra medlemskab af Midland Bank Pension Scheme. Fra dette tidspunkt indførte Midland Bank plc endnu en pensionsordning, Midland Bank Key-Time Pension Scheme, for deltidsansatte, som arbejdede mere end 14 timer om ugen. Fra den 1. september 1992 er adgangen til ordningen blevet udvidet til at omfatte alle deltidsansatte uanset antallet af arbejdstimer. Den 1. januar 1994 blev de to ordninger slået sammen. Ved beregningen af deltidsansattes pension tages der dog ikke hensyn til beskæftigelsesperioder, der ligger før den 1. januar 1989. Desuden skal man have haft mindst to års pensionsgivende beskæftigelse for at kunne få pension i henhold til ordningen.

De faktiske omstændigheder og hovedsagen

15 Den 28. september 1994 afsagde Domstolen dom i sagerne Vroege (sag C-57/93, Sml. I, s. 4541) og Fisscher (sag C-128/93, Sml. I, s. 4583). I disse domme fastslog Domstolen, at retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning falder ind under anvendelsesområdet for traktatens artikel 119 (jf. Vroege-dommen, præmis 18, og Fisscher-dommen, præmis 15). Domstolen fastslog ligeledes, at det er udtryk for en indirekte forskelsbehandling, som er i strid med traktatens artikel 119, at udelukke deltidsbeskæftigede arbejdstagere fra at være omfattet af sådanne ordninger, når foranstaltningen rammer et meget større antal kvinder end mænd, medmindre arbejdsgiveren godtgør, at den kan forklares ved andre — objektivt begrundede — faktorer end forskelsbehandling på grundlag af køn (jf. Vroege-dommen, præmis 17).

16 Desuden har Domstolen fastslået, at begrænsningen af de tidsmæssige virkninger af dommen af 17. maj 1990, sag C-262/88, Barber (Sml. I, s. 1889) ikke gælder for retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning (jf. Vroege-dommen, præmis 32, og Fisscher-dommen, præmis 28). Domstolen har ligeledes fastslået, at den direkte virkning af traktatens artikel 119 kan påberåbes til støtte for krav om ligebehandling med tilbagevirkende kraft med hensyn til retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning. Det har den kunnet siden afsigelsen af Defrenne II-dommen den 8. april 1976 (sag 43/75, Sml. s. 455), hvori den direkte virkning af artikel 119 for første gang blev fastslået.

17 Som følge af dommene i Vroege-sagen og Fisscher-sagen, har ca. 60 000 deltidsansatte i Det Forenede Kongerige — både i den private og i den offentlige sektor — anlagt sag ved Industrial Tribunals. Under påberåelse af traktatens artikel 119 har de gjort gældende, at de uretmæssigt er blevet udelukket fra medlemskab af de forskellige erhvervstilknyttede pensionsordninger, som er beskrevet i præmis 10-14 i nærværende dom. De sagsøgte i disse sager er arbejdsgiverne eller i givet fald de tidligere arbejdsgivere.

- 18 Mellem 1986 og 1995 er de i hovedsagen omtvistede pensionsordninger blevet ændret med henblik på at sikre deltidsansatte ret til medlemskab. Specielt har Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) (Amendment) Regulations 1995 med virkning fra den 31. maj 1995 forbudt enhver direkte eller indirekte forskelsbehandling på grundlag af køn med hensyn til adgang til medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning.
- 19 Sagsøgerne i hovedsagen ønsker med sagsanlægget at få anerkendt deres ret til med tilbagevirkende kraft at blive tilsluttet de nævnte pensionsordninger i de perioder, hvor de var ansat på deltid, før ordningerne blev ændret. Nogle af beskæftigelsesperioderne ligger før den 8. april 1976.
- 20 Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at 22 sager anlagt af kvindelige ansatte i den offentlige sektor og i den private sektor blev anset for »prøvesager« med henblik på at få afgjort visse retsspørgsmål, inden der tages stilling til de faktiske spørgsmål.
- 21 I en række sager var den pågældende pensionsordning blevet ændret mere end to år før indgivelsen af stævningen til Industrial Tribunal. Selv om der faktisk ved pensioneringen tages hensyn til det deltidsarbejde, der i tiden derefter er udført af sagsøgerne i hovedsagen, følger det af regulation 12 i Occupational Pension Regulations, at de derimod ikke kan gøre pensionsrettigheder gældende på grundlag af de perioder, hvor de har været deltidsansatte, som ligger mere end to år forud for sagsanlægget ved Industrial Tribunal.

- 22 I en anden række sager var sagsøgerne i hovedsagen holdt op med at arbejde for arbejdsgiveren mere end seks måneder før sagsanlægget ved Industrial Tribunal, således at de i medfør af EPA's section 2(4) er afskåret fra sagsanlæg med henblik på at få de perioder, hvor de tidligere har været deltidsansatte, medregnet ved beregningen af deres pensionsrettigheder.
- 23 Endelig er en tredje række sager kendetegnet ved, at sagsøgerne i hovedsagen arbejdede regelmæssigt, men i perioder eller med afbrydelser, for samme arbejdsgiver i henhold til på hinanden følgende og juridisk adskilte kontrakter. Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at en sådan række kontrakter undertiden kan være dækket af en rammekontrakt (en såkaldt »umbrella contract«), hvorefter parterne er forpligtet til at forny de forskellige ansættelseskontrakter, således at der etableres et vedvarende ansættelsesforhold.
- 24 Hvis der ikke foreligger en rammekontrakt, løber den frist, der er fastsat i EPA's section 2(4), fra udløbet af den enkelte ansættelseskontrakt og ikke fra udløbet af ansættelsesforholdet mellem arbejdstageren og den pågældende institution. Heraf følger, at arbejdstageren kun kan få de perioder, hvor han har været deltidsansat, medregnet ved beregningen af sine pensionsrettigheder, hvis han har anlagt sag inden seks måneder efter udløbet af hver enkelt kontrakt, i henhold til hvilken han har udøvet den omtvistede beskæftigelse.
- 25 Under retsforhandlingerne i hovedsagen gjorde sagsøgerne gældende, at EPA's section 2(4) og regulation 12 i Occupational Pension Regulations var uforenelige med fællesskabsretten. Dels gjorde disse bestemmelser det umuligt eller urimeligt vanskeligt for sagsøgerne i praksis af udøve de rettigheder, traktatens artikel 119

tillægger dem (effektivitetsprincippet). Dels er disse procesregler mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål i henhold til national ret, navnlig sager på grundlag af Sex Discrimination Act 1975 og Race Relations Act 1976 (ækvivalensprincippet).

26 I sin afgørelse af 4. december 1995 fastslog Industrial Tribunal, Birmingham, i det væsentlige, at de regler, der er indført ved de omtvistede bestemmelser, var forenelige med effektivitetsprincippet, idet de ikke gjorde det urimeligt vanskeligt eller umuligt i praksis at udøve de rettigheder, fællesskabsretsordenen havde tillagt sagsøgerne.

27 Denne afgørelse blev stadfæstet af Employment Appeal Tribunal. I sin afgørelse af 24. juni 1996 fastslog retten endvidere, at de omtvistede procesregler opfyldte de krav, ækvivalensprincippet stiller, idet de ikke var mindre gunstige end reglerne for tilsvarende søgsmål i henhold til national ret. EPA's section 2(4) og regulation 12 i Occupational Pension Regulations gælder nemlig uden forskel for søgsmål, der vedrører en tilsidesættelse af traktatens artikel 119, og for søgsmål, der vedrører manglende overholdelse af principperne i EPA.

28 Employment Appeal Tribunal's dom blev stadfæstet ved dom afsagt af Court of Appeal den 13. februar 1997.

De præjudicielle spørgsmål

- 29 House of Lords, som skal pådømme sagen i sidste instans, fandt, at det var forpligtet til at forelægge sagerne for Domstolen, da der var rejst spørgsmål, som det var nødvendigt at afgøre, før der afsagdes dom, navnlig vedrørende foreneligheden mellem bestemmelserne i EPA, som ændret, og traktatens artikel 119.
- 30 Under disse omstændigheder har House of Lords besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»I tilfælde, hvor

- a) en sagsøger er blevet udelukket fra at være medlem af en erhvervstilknyttet pensionsordning på grund af, at hun er deltidsansat, og

- b) hun derfor ikke har optjent ret til pensionsydelse, der vedrører ansættelsen hos hendes arbejdsgiver, og som skal udbetales, når hun når pensionsalderen, og

- c) sagsøgeren gør gældende, at en sådan behandling er indirekte forskelsbehandling på grundlag af køn, som er i strid med EF-traktatens artikel 119,

opstår følgende tre spørgsmål:

1) Er

a) en national procesregel, hvorefter et krav om medlemskab af en erhvervs-tilknyttet pensionsordning (som medfører ret til pensionsydelse), som fremsættes for Industrial Tribunal, skal fremsættes inden seks måneder efter, at det ansættelsesforhold, kravet vedrører, er ophørt,

b) en national procesregel, hvorefter en sagsøgers pensionsgivende beskæftigelsesperioder kun skal beregnes på grundlag af beskæftigelsesperioder efter et tidspunkt, der ikke ligger mere end to år før kravets fremsættelse (uanset om det tidspunkt, hvorpå pensionsydelse skal udbetales, ligger før eller efter det tidspunkt, hvor kravet fremsættes),

forenelig med det EF-retlige princip om, at nationale procesregler vedrørende overtrædelse af fællesskabsretten ikke må gøre det urimeligt vanskeligt eller

umuligt for sagsøgeren i praksis at udøve sine rettigheder i medfør af artikel 119?

2) I tilfælde, hvor

- a) rettigheder i henhold til artikel 119 efter national ret skal gennemtvinges ved hjælp af en lov, som blev vedtaget i 1970 før Det Forenede Kongeriges tiltrædelse af Det Europæiske Fællesskab og trådte i kraft den 29. december 1975, og som allerede før den 8. april 1976 gav ret til ligeløn og ligestilling med hensyn til andre kontraktbestemmelser,

- b) den nationale lov indeholder de procesregler, der er henvist til ovenfor i spørgsmål 1,

- c) der i andre love, som forbyder forskelsbehandling på beskæftigelsesområdet, og i de nationale aftaleretlige regler er fastsat andre frister, ønskes følgende oplyst:
  - i) Er denne lovs gennemførelse af artikel 119 i overensstemmelse med det EF-retlige princip om, at nationale procesregler vedrørende overtrædelse af fællesskabsretten ikke må være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål i henhold til national ret?

ii) Hvis dette ikke er tilfældet, hvilke kriterier er da relevante for afgørelsen af, om en anden søgsmålsret efter national ret er et nationalt søgsmål, der svarer til retten efter artikel 119?

iii) Hvis en national ret i overensstemmelse med et af de kriterier, der er fastlagt i henhold til ii), finder, at der er tale om et tilsvarende søgsmål, hvilke kriterier — om overhovedet nogen — er da relevante for afgørelsen af, om de procesregler, der gælder for tilsvarende søgsmål, er gunstigere end de procesregler, der gælder for gennemtvungelsen af retten efter artikel 119?

3) I tilfælde hvor

a) en ansat har været ansat hos samme arbejdsgiver i henhold til en række særskilte ansættelseskontrakter, der dækker nærmere angivne perioder, med mellemrum mellem de perioder, der er omfattet af ansættelseskontrakterne,

b) ingen af parterne efter en kontrakts udløb er forpligtet til at indgå yderligere kontrakter af denne art, og

- c) hun anlægger sag inden seks måneder efter, at en senere kontrakt eller senere kontrakter er udløbet, men ikke anlægger sag inden for seks måneder efter en tidligere kontrakt eller tidligere kontrakter, ønskes følgende oplyst:

Er en national procesregel, der har den virkning, at et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning — som medfører ret til pensionsydelse — skal fremsættes inden seks måneder efter, at den ansættelseskontrakt eller de ansættelseskontrakter, kravet vedrører, er udløbet, og som derfor forhindrer, at beskæftigelsesperioder i henhold til en tidligere kontrakt eller tidligere kontrakter kan anses for pensionsgivende tjenesteperioder, forenelig med

- i) retten til lige løn for samme arbejde i henhold til EF-traktatens artikel 119, og
- ii) det EF-retlige princip om, at nationale procesregler vedrørende overtrædelse af fællesskabsretten ikke må gøre det urimelig vanskeligt eller umuligt for sagsøgeren i praksis at udøve sine rettigheder i medfør af artikel 119?«

Indledende bemærkninger

31 Indledningsvis bemærkes, at det fremgår af fast retspraksis, at det i mangel af fællesskabsbestemmelser på dette område tilkommer hver enkelt medlemsstat i

sin interne retsorden at udpege de kompetente retter og fastsætte procesreglerne for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsrettens direkte virkning medfører for borgerne, på betingelse af, at disse bestemmelser ikke er mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende krav på grundlag af national ret, og at de ikke er udformet således, at de i praksis umuliggør udøvelsen af rettigheder, som hjemles i Fællesskabets retsorden (effektivitetsprincippet) (jf. i denne retning domme af 16.12.1976, Rewe, sag 33/76, Sml. s. 1989, præmis 5 og 6, sag 45/76, Comet, Sml. s. 2043, præmis 13, Fisscherdommen, præmis 39, dom af 6.12.1994, sag C-410/92, Johnson, Sml. I, s. 5483, præmis 21, og af 11.12.1997, sag C-246/96, Magorrian og Cunningham, Sml. I, s. 7153, præmis 37).

Det første spørgsmål

- 32 Det første spørgsmål vedrører effektivitetsprincippet's rækkevidde og er delt op i to dele. Med den første del af spørgsmålet ønsker House of Lords nærmere bestemt oplyst, om fællesskabsretten er til hinder for en national procesregel, hvorefter et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning (som medfører ret til pensionsydelse) skal fremsættes inden seks måneder efter, at det ansættelsesforhold, kravet vedrører, er ophørt, idet der ellers indtræder præklusion.
- 33 Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt en frist som den, der er fastsat i EPA's section 2(4), er forenelig med fællesskabsrettens effektivitetsprincip, har det siden Rewe-dommen (præmis 5) været fast praksis, at en fastsættelse af rimelige præklusive søgsmålsfrister i princippet opfylder dette krav, for så vidt som den er

udtryk for det grundlæggende retssikkerhedsprincip (jf. dom af 10.7.1997, sag C-261/95, Palmisani, Sml. I, s. 4025, præmis 28).

34 I modsætning til, hvad sagsøgerne i hovedsagen hævder, kan en præklusiv frist på seks måneder som den, der er fastsat i EPA's section 2(4) — selv om fristens udløb pr. definition medfører, at den anlagte sag afvises helt eller delvis — ikke anses for at være til hinder for, at der opnås betaling af beløb, som sagsøgerne har krav på i medfør af traktatens artikel 119, skønt de endnu ikke er forfaldne til betaling. En sådan frist gør det ikke umuligt eller urimeligt vanskelig at udøve rettigheder, fællesskabsretsordenen tillægger dem, og kan derfor ikke rejse tvivl om selve essensen af disse rettigheder.

35 Den første del af det første spørgsmål må derfor besvares med, at fællesskabsretten ikke er til hinder for en national procesregel, hvorefter et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning (som medfører ret til pensionsydelse) skal fremsættes inden seks måneder efter, at det ansættelsesforhold, kravet vedrører, er ophørt, idet der ellers indtræder præklusion. En sådan frist må dog ikke være mindre gunstig for søgsmål på grundlag af fællesskabsretten end for søgsmål på grundlag af national ret.

36 Med den anden del af det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om fællesskabsretten er til hinder for en national procesregel, hvorefter en sagsøgers pensionsgivende beskæftigelsesperioder udelukkende skal beregnes på grundlag af beskæftigelsesperioder efter et tidspunkt, der ikke ligger mere end to år forud for kravets fremsættelse.

- 37 Indledningsvis bemærkes for det første, at formålet med kravet ikke er at få udbetalt udestående ydelser fra den erhvervstilknyttede pensionsordning, men at få anerkendt retten til medlemskab af ordningen med tilbagevirkende kraft med henblik på en vurdering af, hvilke ydelser der skal udbetales i fremtiden.
- 38 For det andet kan en arbejdstager, hvis han vinder sagen, ikke kræve en behandling, herunder rent økonomisk, som er bedre end den, han ville have fået, hvis han efter en korrekt retsanvendelse havde været omfattet af pensionsordningen (Fischer-dommen, præmis 36).
- 39 Derfor indebærer den omstændighed, at en arbejdstager kan stille krav om at blive omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning med tilbagevirkende kraft, ikke, at arbejdstageren kan undgå at betale bidrag til ordningen for det tidsrum, der er tale om (Fischer-dommen, præmis 37).
- 40 I Magorrian og Cunningham-dommen fastslog Domstolen, at effektivitetsprincippet var til hinder for anvendelse af en procesregel, som i det væsentlige var identisk med den, hovedsagen vedrører. Domstolen udtalte nemlig i dommens præmis 41, at en procesregel, hvori det bestemmes, at i retssager vedrørende adgangen til medlemskab af erhvervstilknyttede pensionsordninger kan retten til optagelse i ordningen ikke have virkning fra et tidspunkt, der ligger mere end to år forud for sagens anlæg, bevirker, at borgerne afskæres fra de tillægsydelser, der udspringer af en ordning, de har ret til at være tilsluttet, eftersom de pågældende ydelser alene kan beregnes fra et tidspunkt, der ligger to år forud for indtalingen af deres krav.

- 41 I denne forbindelse fastslog Domstolen, at til forskel fra de regler, som ud fra retssikkerhedshensyn blot begrænsede den tilbagevirkende gyldighed af et krav om at opnå visse ydelser og således ikke greb ind i selve kernen af de rettigheder, fællesskabsretten sikrer, indebærer en regel som den i hovedsagen omhandlede, at det i praksis er umuligt for borgere, der påberåber sig fællesskabsretten, at hævde krav (jf. Magorrian og Cunningham-dommen, præmis 44).
- 42 Fællesskabsretten er derfor til hinder for, at der i forhold til et krav om anerkendelse af en ret til at være tilsluttet en erhvervstilknyttet pensionsordning sker anvendelse af en national regel, der begrænser den tilbagevirkende gyldighed af den omhandlede ret til to år forud for det pågældende sagsanlæg (Magorrian og Cunningham-dommen, præmis 47).
- 43 Selv om den omtvistede procesregel ikke fuldstændigt afskærer sagsøgerne i hovedsagen fra adgangen til medlemskab, står det alligevel — ligesom i Magorrian og Cunningham-sagen — fast, at en procesregel som regulation 12 i Occupational Pension Regulations forhindrer, at de samlede beskæftigelsesperioder før de to år, som gik forud for sagsanlægget, medregnes ved beregningen af de ydelser, de pågældende har til gode, selv efter at kravet er fremsat.
- 44 Dette gælder så meget desto mere, som de berørte i Magorrian og Cunningham-sagen med tilbagevirkende kraft søgte at få anerkendt deres ret til medlemskab af

en pensionsordning med henblik på at få udbetalt tillægssydelse, mens der her er tale om sager anlagt med henblik på at få udbetalt alderspensionens grundbeløb.

- 45 Den anden del af det første spørgsmål må derfor besvares med, at fællesskabsretten er til hinder for en national procesregel, hvorefter en sagsøgers pensionsgivende beskæftigelsesperioder udelukkende skal beregnes på grundlag af beskæftigelsesperioder efter et tidspunkt, der ikke ligger mere end to år forud for kravets fremsættelse.

Det andet spørgsmål

- 46 Med det andet spørgsmål ønsker House of Lords nærmere bestemt oplyst, efter hvilke kriterier det kan afgøres, om procesregler som dem, der er indført ved EPA's section 2(4), og ved regulation 12 i Occupational Pension Regulations, og som finder anvendelse på de sager, der er anlagt af sagsøgerne i hovedsagen i henhold til traktatens artikel 119, er mindre gunstige end andre procesregler, der gælder for tilsvarende søgsmål i henhold til national ret.
- 47 På baggrund af besvarelsen af den anden del af det første spørgsmål er det uforholdt at undersøge rækkevidden af ækvivalensprincippet i forhold til regulation 12 i Occupational Pension Regulations.

- 48 Med den første del af det andet spørgsmål ønsker House of Lords oplyst, om det for at sikre, at ækvivalensprincippet overholdes, kan lægges til grund, at et søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af bestemmelser i en lov som EPA, er et søgsmål efter national ret, der svarer til et søgsmål, som vedrører tilsidesættelse af traktatens artikel 119.
- 49 For at kunne fastslå, om ækvivalensprincippet er overholdt i det foreliggende tilfælde, må den nationale ret, som er den eneste, der har direkte kendskab til de processuelle regler for sagsanlæg i national ret, efterprøve, om de processuelle regler, der i national ret skal sikre, at de rettigheder, borgerne har i henhold til fællesskabsretten, beskyttes, er i overensstemmelse med ækvivalensprincippet, og undersøge såvel formålet med som de væsentligste momenter ved søgsmål på grundlag af national ret, som hævdes at være tilsvarende søgsmål (jf. dom af 1.12.1998, sag C-326/96, Levez, Sml. I, s. 7835, præmis 39 og 43).
- 50 Imidlertid kan Domstolen med henblik på den vurdering, som den nationale ret skal foretage, give den visse oplysninger vedrørende fortolkningen af fællesskabsretten.
- 51 I denne forbindelse bemærkes, at Domstolen i præmis 46 i Levez-dommen, som er afsagt efter House of Lords' forelæggelseskendelse i denne sag, har fastslået, at EPA er den nationale lovgivning, som gennemfører det fællesskabsretlige princip om forbud mod forskelsbehandling på grundlag af køn med hensyn til løn, således som det fremgår af traktatens artikel 119 og af Rådets direktiv 75/117/EØF af 10. februar 1975 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivninger om gennemførelse af princippet om lige løn til mænd og kvinder (EFT L 45, s. 19). I samme doms præmis 47 har Domstolen understreget, at det ikke er tilstrækkeligt til at sikre overholdelsen af ækvivalensprincippet, at de

samme processuelle regler finder anvendelse på to sammenlignelige former for krav, hvoraf det ene bygger på fællesskabsretten og det andet på national ret, eftersom der er tale om et og samme retsmiddel.

- 52 Da EPA, siden Det Forenede Kongerige tiltrådte Fællesskaberne, har været den lovgivning, hvorved denne stat har opfyldt sine forpligtelser i henhold til traktatens artikel 119 og senere direktiv 75/117, kom Domstolen til det resultat, at denne lovgivning ikke kunne være det rette grundlag for sammenligningen med henblik på at sikre overholdelsen af ækvivalensprincippet (jf. Levez-dommen, præmis 48).
- 53 Den første del af det andet spørgsmål må derfor besvares med, at et søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af bestemmelser i en lov som EPA, ikke er et søgsmål efter national ret, der svarer til et søgsmål, som vedrører tilsidesættelse af traktatens artikel 119.
- 54 Med den anden del af det andet spørgsmål søger House of Lords en afgørelse af, efter hvilke kriterier i fællesskabsretten det kan fastslås, om der foreligger et tilsvarende søgsmål i henhold til national ret.
- 55 Det er en betingelse for, at ækvivalensprincippet er overholdt, at den omtvistede regel finder anvendelse uden forskel på søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af fællesskabsretten, og søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af national ret, og hvor sagsgenstanden og søgsmålsgrundlaget er de samme (jf. Levez-dommen, præmis 41).

56 For at kunne fastslå, om ækvivalensprincippet er overholdt i det foreliggende tilfælde, må den nationale ret, som er den eneste, der har direkte kendskab til de processuelle regler for sagsanlæg på det arbejdsretlige område, undersøge såvel formålet med som de væsentligste momenter ved søgsmål på grundlag af national ret, som hævdes at være tilsvarende søgsmål (jf. Levez-dommen, præmis 43).

57 Herefter må den anden del af det andet spørgsmål besvares med, at den nationale ret, for at kunne fastslå, om en søgsmålsret efter national ret er et søgsmål på grundlag af national ret, der svarer til søgsmålsretten efter traktatens artikel 119, skal undersøge, om søgsmålene ligner hinanden ud fra sagsgenstanden, søgsmålsgrundlaget og de væsentligste momenter.

58 Med den tredje del af det andet spørgsmål ønsker House of Lords oplyst, hvilke kriterier der er relevante for afgørelsen af, om de procesregler, der gælder for et søgsmål, som retten i givet fald har anset for et tilsvarende søgsmål, er gunstigere end de procesregler, der gælder for gennemførelsen af retten efter traktatens artikel 119.

59 Med henblik på den vurdering, som den nationale ret skal foretage, skal der henvises til de oplysninger vedrørende fortolkningen af fællesskabsretten, Domstolen i den henseende har givet i Levez-dommen.

- 60 I præmis 51 har Domstolen således fastslået, at ækvivalensprincippet ville være tilsidesat, hvis en borger, der påberåber sig en rettighed i henhold til fællesskabsretten, skulle pådrage sig ekstra omkostninger og udsætte sig for yderligere forsinkelser i forhold til en sagsøger, hvis søgsmål er baseret på en rent national rettighed.
- 61 Mere generelt udtalte Domstolen, at hvert enkelt tilfælde, hvor der opstår spørgsmål om, hvorvidt en national processuel bestemmelse er mindre gunstig end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret, skal bedømmes under hensyn til, hvilken stilling bestemmelsen indtager i den samlede procedure, herunder dens forløb og dens særlige kendetegn for de forskellige nationale retsinstanser (jf. Levez-dommen, præmis 44).
- 62 Heraf følger, at de forskellige aspekter af procesreglerne ikke kan undersøges hver for sig, men må ses i en større sammenhæng. Desuden kan en sådan undersøgelse ikke foretages subjektivt under hensyn til de faktiske omstændigheder, men skal tilsigte en objektiv og abstrakt sammenligning mellem de omhandlede procesregler.
- 63 Herefter må den tredje del af det andet spørgsmål besvares med, at den nationale ret for at kunne afgøre, om procesregler er ækvivalente, objektivt og abstrakt skal undersøge, om de omhandlede regler ligner hinanden ud fra deres plads i den samlede procedure, dennes forløb og reglernes særlige kendetegn.

Det tredje spørgsmål

64 Med det tredje spørgsmål ønsker House of Lords nærmere bestemt oplyst, om fællesskabsretten er til hinder for en procesregel, der har den virkning, at et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning (som medfører ret til pensionsydelse) skal fremsættes inden seks måneder efter, at den ansættelseskontrakt (eller de ansættelseskontrakter), kravet vedrører, er udløbet.

65 I denne forbindelse bemærkes, at dette spørgsmål vedrører en række hovedsager, som er karakteristiske derved, at sagsøgerne regelmæssigt, men i perioder eller med afbrydelser arbejder for samme arbejdsgiver i henhold til på hinanden følgende og juridisk adskilte kontrakter. Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at fristen i EPA's section 2(4) — hvis der ikke foreligger en rammekontrakt — løber fra udløbet af den enkelte ansættelseskontrakt og ikke fra udløbet af ansættelsesforholdet mellem arbejdstageren og den pågældende institution. Heraf følger, at arbejdstageren kun kan få medregnet sine ansættelsesperioder på deltid ved beregningen af sine pensionsrettigheder på betingelse af, at han har anlagt sag inden seks måneder efter udløbet af hver enkelt kontrakt, i henhold til hvilken han har udøvet den omtvistede beskæftigelse.

66 Kommissionen har i sit skriftlige indlæg gjort gældende, at anvendelsen af en sådan procesregel på de sager, der er anlagt af disse arbejdstagere, er uforenelig med effektivitetsprincippet i to henseender. Dels tvinger procesreglen de berørte arbejdstagere, som ønsker at få medregnet deres ansættelsesperioder på deltid ved

beregningen af deres pensionsrettigheder, til at anlægge en uafbrudt række sager for hver enkelt kontrakt, i henhold til hvilken de har udøvet den omtvistede beskæftigelse. Dels forhindrer en sådan regel, at der tages hensyn til alle de beskæftigelsesperioder, de pågældende arbejdstagere har tilbagelagt, ved beregningen af deres pensionsydelse, selv om disse beskæftigelsesperioder indgår i et fortsat ansættelsesforhold. De pågældende arbejdstagere, som har anlagt den første sag inden seks måneder efter udløbet af den sidste ansættelseskontrakt, er afskåret fra at få medregnet de beskæftigelsesperioder, der vedrører tidligere kontrakter.

67 Som anført i nærværende doms præmis 33, har Domstolen anerkendt, at det er foreneligt med fællesskabsretten at fastsætte rimelige præklusiv søgsmålsfrister, for så vidt som dette er udtryk for det grundlæggende retssikkerhedsprincip. Sådanne frister kan derfor ikke anses for at kunne gøre det umuligt eller urimeligt vanskeligt i praksis af udøve rettigheder i henhold til fællesskabsretsordenen.

68 Selv om retssikkerheden også kræver, at det nøjagtigt er fastsat, på hvilket tidspunkt en præklusiv søgsmålsfrist begynder at løbe, forholder det sig ikke desto mindre således, at det, når der er tale om tidsbegrænsede, på hinanden følgende kontrakter som dem, der er omhandlet i det tredje spørgsmål, gøres urimeligt vanskeligt at udøve retten i henhold til traktatens artikel 119, når den præklusiv søgsmålsfrist begynder at løbe ved udløbet af hver enkelt kontrakt.

69 Det bemærkes dog, at begyndelsestidspunktet for en præklusiv søgsmålsfrist kan fastsættes nøjagtigt, når der er tale om et varigt ansættelsesforhold, der er en følge

af en række på hinanden følgende kontrakter af begrænset varighed indgået med regelmæssige mellemrum vedrørende samme beskæftigelse, som er omfattet af samme pensionsordning.

70 Der er nemlig intet til hinder for, at begyndelsestidspunktet for den præklusive frist fastsættes til det tidspunkt, hvor rækken af sådanne kontrakter er blevet afbrudt, i tilfælde hvor der ikke foreligger nogen af de momenter, som er karakteristisk for et sådant varigt ansættelsesforhold, enten fordi mellemrummene mellem kontrakterne er blevet uregelmæssige, eller fordi den nye kontrakt ikke længere vedrører den samme beskæftigelse, som er omfattet af pensionsordningen.

71 Det kan derfor ikke være begrundet i hensynet til retssikkerheden, at det under sådanne omstændigheder forlanges, at et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning fremsættes inden seks måneder efter, at den ansættelseskontrakt (eller de ansættelseskontrakter), kravet vedrører, er udløbet.

72 Det tredje spørgsmål må derfor besvares med, at fællesskabsretten er til hinder for en procesregel, der har den virkning, at et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning (som medfører ret til pensionsydelse) skal fremsættes inden seks måneder efter, at den ansættelseskontrakt (eller de ansættelseskontrakter), kravet vedrører, er udløbet, når der er tale om et varigt ansættelsesforhold, der er en følge af en række på hinanden følgende kontrakter af begrænset varighed indgået med regelmæssige mellemrum vedrørende samme beskæftigelse, som er omfattet af samme pensionsordning.

Sagens omkostninger

- 73 De udgifter, der er afholdt af Det Forenede Kongeriges regering, af den irske regering og af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af House of Lords ved kendelse af 5. februar 1998, for ret:

- 1) Fællesskabsretten er ikke til hinder for en national procesregel, hvorefter et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning (som medfører ret til pensionsydelse) skal fremsættes inden seks måneder efter, at det ansættelsesforhold, kravet vedrører, er ophørt, idet der ellers indtræder

prækclusion. En sådan frist må dog ikke være mindre gunstig for søgsmål på grundlag af fællesskabsretten end for søgsmål på grundlag af national ret.

- 2) Fællesskabsretten er til hinder for en national procesregel, hvorefter en sagsøgers pensionsgivende beskæftigelsesperioder udelukkende skal beregnes på grundlag af beskæftigelsesperioder efter et tidspunkt, der ikke ligger mere end to år forud for kravets fremsættelse.

- 3) Et søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af bestemmelser i en lov som Equal Pay Act 1970, er ikke et søgsmål efter national ret, der svarer til et søgsmål, som vedrører tilsidesættelse af traktatens artikel 119 (EF-traktatens artikel 117-120 er blevet erstattet af artikel 136 EF-143 EF).

- 4) For at kunne fastslå, om en søgsmålsret efter national ret er et søgsmål på grundlag af national ret, der svarer til søgsmålsretten efter traktatens artikel 119, skal den nationale ret undersøge, om søgsmålene ligner hinanden ud fra sagenstanden, søgsmålsgrundlaget og de væsentligste momenter.

- 5) For at kunne afgøre, om procesregler er ækvivalente, skal den nationale ret objektivt og abstrakt undersøge, om de omhandlede regler ligner hinanden ud fra deres plads i den samlede procedure, dennes forløb og reglernes særlige kendetegn.

- 6) Fællesskabsretten er til hinder for en procesregel, der har den virkning, at et krav om medlemskab af en erhvervstilknyttet pensionsordning (som medfører ret til pensionsydelse) skal fremsættes inden seks måneder efter, at den ansættelseskontrakt (eller de ansættelseskontrakter), kravet vedrører, er udløbet, når der er tale om et varigt ansættelsesforhold, der er en følge af en række på hinanden følgende kontrakter af begrænset varighed indgået med regelmæssige mellemrum vedrørende samme beskæftigelse, som er omfattet af samme pensionsordning.

	Rodríguez Iglesias		Moitinho de Almeida
Edward	Schintgen	Kapteyn	Puissochet
Hirsch		Jann	Ragnemalm

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 16. maj 2000.

R. Grass

Justitssekretær

G.C. Rodríguez Iglesias

Præsident